

NOVE KNJIGE

MARJAN ROŽANC: »OD KRVI I MESA« (ESEJI O SLOVENAČKIM MITOVIMA), »Mladinska knjiga«, Ljubljana 1981.

Piše: Denis Poniž

Romanopisac, novelist i dramatičar Marjan Rožanc spada među najkarakterističnija savremena slovenačka esejistična pera. Njegova zbirka eseja *Demon Iva Daneva* (1969) je slovenačkom eseju otvorila sasvim nove dimenzije: sam esej je vrstu je aktualizirala, osvežila, prepustila onom subjektivnom, nedorečenom i otvorenom načinu pisanja kakav se najčešće navodi kao primer dobro koncipiranog i realizovanog eseja. Njegova nova zbirka eseja *Od krvi i mesa* (objavljena u zbirci *Nova slovenačka knjiga Mladinske knjige* 1981. godine) još proširuje ta značajna esejistička polja. Knjiga, naime, nosi podnaslov *Eseji o slovenačkim mitovima*, što svakako vodi otvorenom, polemičkom, nepoštednom i radikalno otkrivajućem načinu pisanja. Prvi deo knjige, pod naslovom *Sedam glavnih i još dva* («mita», primedba D. P.), analizira redom sedam osnovnih slovenačkih značenjskih polja, kermaunerovskih »makrostruktura«, i to Istoriju, Humanizam, Narod, Katolicizam, Politiku i kulturu, Napredno, Književnost, Marksizam i Revoluciju. Već na osnovu naslova možemo da zaključimo da je pisac odabrao tako »vruće« teme kao što su one koje Slovence – kao narod – tradicionalno interesuju. Takve su, recimo, teme humanizma i književnosti, koje su možda zaista osnovni slovenački mitovi, jer Rožanc konstatuje da je američki pisac slovenačkog porekla Luj Adamič u svom putopisnom romanu *Povratak u rodni kraj* naveo da je (1932. godine u Sloveniji jedina industrija književnost, što Slovence svakako dovodi u poseban, izabrani položaj: zamena državotvorne strukture književnošću svakako je za neko vreme prijatno slepilo, ali se uskoro pokazuju njegovi pravi, oštri, nepatvoreni zubi. U spomenutom eseju Marjan Rožanc konstatuje određeni nesklad među tom – mitskom, istorijskom – i savremenom funkcijom slovenačke književnosti i navodi: »Sada je, naime, stanje takvo da književnost može da funkcioniše samo još kao umetnost koja – kao što znamo – nema nikakvu funkciju. A odustati od funkcije, korisnosti, služenja velikim idejama – ne, to je posle četiri stotine godina služenja i korisnosti za slovenačku književnost i književnike još uvek preteško«. Ovo, naravno, nije samo pitanje celokupne književnosti kao »befunkcijske« funkcionalnosti, kao što se to čini delu slovenačke inteligencije, nego pitanje ukupne strukture mitova u savremenom svetu i svim njegovim organizovanostima, koje svakako daleko prevazilaze (mada nije neophodno ni da negiraju) stare modele i njihov, većim delom zaista mitski ili simbolični sadržaj. To što Rožanc konstatuje za književnost važi i za ostala područja slovenačkih mitova: tek njihova analiza, njihov subjektivni akt »demontaže« pokazuje nam kako su ti mitovi u svom jezgri protivrečni ili izdubljeni. Zato u eseju *Revolucija* između ostalog kaže: »Naime, sve ukazuje na to da smo mi Slovenci još uvek tako nepostojani i uplašeni da smo u stanju da živimo samo u sigurnom okrilju mitova, i da još nismo skupili hrabrost kojom bismo bili spremni da sidemo u čisto ljudski svet; u svet neposrednih odnosa između živih ljudi, u kojem oni putem otvorenosti prema drugima i putem neposrednih međusobnih odnosa dolaze do sopstvenog saznanja i ništavila i sopstvene vrednosti, sopstvenog besmisla i smisla«. Rožancovi eseji pokušavaju da razlože to »vreme-sa-mitovima«, tražajući istovremeno za sopstvenom sudbinom i određenosti, jer stalno postavljaju pitanja o stvarima koje su prividno neproblematične, a koje, kad se pokaže njihov stvarni sadržaj, odmah deluju sasvim drugim, obaveznijim odredbama sopstvene suštine. Ta suština – pošto stalno govorimo o motivima ili mitiziranim institucijama, u mnogo čemu se razlikuje od čoveka »od krvi i mesa«, za kakvog pledira Marjan Rožanc. Njegov je svet onaj svet koji su bogovi napustili a čovek nekako nije u stanju da se snađe u ulozu aktivne, silovite, osećajni i razumski strasne, samodovoljne suštine koja savladuje tako ispražnjen svet. Ljudski život je put, kaže Rožanc u *Drugom uvodu čoveka od krvi i mesa*: »Na tom hodočasničkom putu, čoveku od krvi i mesa koji pada iz mita u mit ne preostaje ništa drugo nego da nadi ne dozvoli da ga zanese, da veru ne dozvoli da ga do kraja obuhvati, jer se samo na taj način nekad još može setiti svoje nerazrešive protivrečnosti«. Drugi deo Ro-

žancove knjige, koji obuhvata trinaest eseja, tematizirala su i istovremeno specijalizirala saznanja iz prvog, »načelnog« dela zbirke. Ovaj deo govori o stvarima koje u svakodnevnici, u stalnom socijalnom kontaktu saznajemo u njihovoj »esejističkoj« prirodi. Možda je je najprecizniji esej koji se zove Jezik: u njemu Rožanc razvija svoje shvatanje tog »instrumenta« koji kanalizira i radikalizira našu sinhronu i dijahronu svest, koji je istovremeno oruđe i produkt, odnosno grada koju to oruđe oblikuje. Interesantna je misao da je jezik »problematičan samo onda kada je problematičan i narod, što čistunima nikad ne pada na pamet«.

Rožancovi eseji otvaraju, isto kao i Rupelovi, Grafenauerovi, Hribarovi i još poneki, pitanja koja se nalaze u samom jezgri našeg interesovanja za sopstveni društveni i kulturni opastanak, kao i za sve one, na prvi pogled sitne, pojave koje u ponečemu odlučuju o toku zbivanja društvene zajednice u njenoj celokupnoj istorijskoj sudbini. Upravo je zbog toga knjiga *Od krvi i mesa* naišla na tako dobar odjek slovenačke kritike, pobudila toliko pažnje i svojom teksturom otvorila toliko pitanja, da bi na sva makar i samo približno mogla da odgovori tek opširna studija; naš prikaz je mogao ta pitanja samo da dodirne i da ih postavi i žarište celokupnog kulturnog i esejističkog kompleksa u knjizi o kojoj se radi. Nema sumnje da je Rožanc jedan od najpreciznijih autora savremenog slovenačkog eseja.

Sa slovenačkog preveo: Jaroslav Turčan

POL VALERI: »OSTRVO KSIFOS; SNOVI«, »Gradina«, Niš 1981.

Piše: Bojan Jovanović

Svoju zasluženu pesničku slavu Pol Valeri je stekao stihovima ispevanim u duhu postsymbolističke poetike. Zagovarajući ideju tzv. čiste poezije, koja je svojevremeno izazvala vrlo žučne estetske rasprave, on je uspeo da ostvari svoj poetski ideal sazimanja intelektualnog i emocionalnog u stihovne oblike koji su težili najvišoj umnoj i duhovnoj sintezi. Međutim, pesnik »Mlade Parke« i pesama o Narcisu gradi na drugom, ne suprotnom već pre komplementarnom polu svoje pesničke delatnosti, sasvim drukčije tekstualne forme. Poetski vrlo produktivan dijalog koji je Valeri vodio s nepoznatim delom svoga Ja tokom pedesetogodišnje osamljenosti, rezultirao je u desetine svezaka raznovrsnih zapisa.

Delimično objedinjene u zasebnu knjigu »Melanž«, objavljenu nedavno i kod nas, ove beleške pružaju uvid u obimno neobjavljeno delo francuskog pesnika. Izvestan broj predstavljenih stihova pod naslovom »Poesie brute«, tj. sirova, nedorađena poezija, izražavaju onaj drugi pol Valerijevog celokupnog stvaralaštva. Njegovi prozni tekstovi u »Melanžu« otkrivaju vrlo veštog pisca koji naslućuje estetske mogućnosti kratke priče i poetsku dovršenost kratkih, fragmentarnih zapisa. Zahvaljujući neobičnom entuzijazmu Kolje Mičevića, tokom proteklih nekoliko godina dobili smo prevode najzanimljivijih delova Valerijevog pesničkog opusa. Nakon »Melanža«, »Poesie brute« i »Pesničkog iskustva naši čitaoci dobijaju priliku da se upoznaju i s Mičevićevim autorskim izborom prozinskih tekstova iz Valerijevog dela, sačinjenim na osnovu idejno-tematskih okosnica, vezanih za pesnikovu viziju ostrva i njegovu zainteresovanost za fenomen i tajnu sna. Valerijevi prozni zapisi, ostvareni autorovim nastojanjem da što neposrednije izrazi i čitaocu prenese svoju misao, nisu građeni po poznatom modelu priče kao nizu događaja povezanih u određenu celinu. Polemičan prema krajnjem umetničkom učinku ovakvog načina pripovedanja, Valeri gradi svoje tekstove na tragu Remboovih »luminacija«, utiskujući svoje kazivanje u magičnu i mitsku moć jezika sposobnog da najjednostavnijim sredstvima sugeriše utisak celine i složenosti svoje pesničke vizije. Potreba za ukorenjenjem vizije kao svog duhovnog uporišta, razvijena je kod Valerija u predstavi o nepoznatom svetlosnom ostrvu što izranja iz kolektivnog mita s obrisima jednog uslovnog ili izgubljenog sveta. Iako ne teži potpunog rekonstrukciji ovog mita, pesnik dovoljno sugestivno ocrtava ostatke jedne civilizacije čija sudbina metaforično izražava i čovekov položaj u savremenoj planetarnoj kulturi, u kojoj se gubljenje slike sveta javlja kao jedna od najevidentnijih posledica ekspanzije univerzalnih kriterijuma tehničkog rečnika. Dezintegracija čovekovog kulturnog kontinuuma praćena je zatvaranjem svakog rasparčanog delića u sebe samog, dovoljnog da svedoči o vrednosti i veličini izgubljene celine. Valerijev individualni mit o ostrvu uslovljen je mogućnošću jezika u istom smislu kao što i postoji nezavisno od govora i jezika. Pesnikovo poniranje do tajni skrivenih zakona prirode i kulture, koji organizuju i struktuiraju prirodu i imaginaciju, vođeno je poetskom voljom za otkrivanjem i saznanjem sveta. Mišljenje se, prema Valeriju, sastoji u neophodnom trudu koji u nama oživljava ono što postoji u slutnji i nagoveštaju. Pred pitanjem »Šta smo bez pomoći onoga čega nema?«, otvaraju se beskrajne mogućnosti i moći poezije kao jednog od najvitalnijih stvaralačkih činilaca savremene kulture. Odstupajući od zadatog, jer, kao što i sam veli: »Misao o onome što jeste truje ono što vidim«, Valerijeva sinteza prividnog nerada različitih elemenata objedinjena je jedinstvenom i autentičnom pesničkom vizijom u jedan vrlo kohezivni misaoni sistem. Njega prepoznajemo kako na planu slobodne evokacije mitskog, tako i u njegovim snovima koji, kao svojevrsan mit individue, predstavljaju kreativno pesničko jezgro u procesu autorovog intenzivnog otkrivanja i viđenja sveta. U tom smislu bi se moglo reći da imaginarna veza između odvojenih celina ove knjige, most između mita i snova, čini ovaj autorski izbor iz Valerijevog dela dovoljno podsticajnim za dalja čitanja ovih tekstova čiji imaginativni naboj omogućuje orijentaciju u prostoru nepoznatog, u kojem tragamo za sopstvenim ostrvom i realnošću naših snova.